

Nina J. Chalupová
Univerzita v Novom Sade
Filozofická fakulta
Študentka doktorandského štúdia
ninahalupa@gmail.com

UDC: 811.162.4'373.7:811.163.41'373.7
doi: 10.19090/zjik.2022.133-146
saopštenje sa naučnog skupa

VYJADROVANIE ĽUDSKÝCH VLASTNOSTÍ V SLOVENSKEJ A SRBSKEJ ZOONYMICKEJ FRAZEOLÓGII (NA PRÍKLADE FRAZÉM S LEXÉMOU POMENÚVAJÚCOU DOMÁCE ZVIERA)

ABSTRAKT: Predmetom výskumu opísaného v tomto príspevku sú slovenské a srbské frazémy s lexémou pomenúvajúcou domáce zviera. Cieľom príspevku je uplatnením opisnej metódy a kontrastívnej analýzy zoonymických frazém zistiť tak podobnosti, ako i rozdiely vyskytujúce sa v tejto skupine frazém v slovenčine a srbčine. Zoonymická frazeológia predstavuje tú časť frazeológie, v ktorej motivačným základom je zoonymické podstatné meno (zoopelatívum). Vychádzame z predpokladu, že sa domácim zvieratám častejšie pripisujú negatívne vlastnosti, ktoré možno vnímať aj ako stereotypy. Cieľom práce je poukázať aj na častý výskyt frazém porovnávacej štruktúry tak v slovenskej, ako i v srbskej frazeológii. Frazémy so zoonymickým komponentom klasifikujeme do sémantickej makroskupiny: o mentálnych/charakterových vlastnostiach človeka, v rámci ktorej vyčleňujeme ďalšie sémantické mikroskupiny. Vychádzame z tvrdení lingvistky I. Vidovičovej Boltovej o dvojitej metaforizácii vo frazeológii pri pripisovaní ľudských vlastností zvieratám, ktoré sa používajú na charakterizáciu človeka. Budeme rozlišovať konkrétne motívy, asociatívne motívy, nelogické alebo absurdné motívy, nereálne motívy, biblické motívy a národno-kulturologické motívy. Východiskovou literatúrou boli aj vedecké príspevky A. Bunkovej a M. Opašičovej, R. Hansenovej-Kokorušovej atď.

Kľúčové slová: zoonymická frazeológia, slovenské a srbské zoonymické frazémy, domáce zvieratá, kontrastívna analýza, ľudské vlastnosti

1. ÚVOD

Predmetom tohto výskumu¹ je analýza slovenských a srbských frazém² s lexémou pomenúvajúcou domáce zviera. Cieľom príspevku je získanie

---

¹ Príspevok vznikol na základe seminárnej práce pod názvom Vyjadrovanie ľudských vlastností v slovenskej a srbskej zoonymickej frazeológii (na príklade frazém s lexémou pomenúvajúcou domáce zviera) z predmetu Textika pod vedením prof. Dr. Jasny Uhlárikovej v rámci doktorandských štúdií na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom

poznatkov o zoonymickej frazeológii na základe kontrastívnej analýzy a deskripcie frazém. Excerptovali sme slovníkové tvary frazém a to takým spôsobom, že sme brali do úvahy samca, samicu a mláďa. Sú to nasledujúce lexémy v slovenčine: *baran, ovca; krava, teľa; cap; hus; holub; kohút, kura, kurča; kôň; moriak; pes; somár; mulica; zajac*. Do úvahy sme brali aj deminutíva týchto zvierat: *koník, kobylka; včelička*. Keď ide o srbské lexémy, do analýzy sme zaradili tieto zooapelatíva: *овца; во, вол, теле; jare, козлић; голуб, голубица; кокош; бедевуја; псето; магарца, магаре; мазгов, мазга; пчела; зеу* a deminutívum: *овчица*. Frazémy so zoonymickým komponentom sme excerptovali z jednojazyčných výkladových slovníkov: *Slovník slovenského jazyka I – VI (1959 – 1968), Krátky slovník slovenského jazyka (2003), Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G (2006), Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L (2011), Rečnik srpskoga jezika (2011), Slovník súčasného slovenského jazyka. M – N (2015)*; ako i frazeologických slovníkov: *Malý frazeologický slovník (1977), Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika (1982), Frazeološki rečnik srpskohrvatskog jezika (srpskohrvatsko-slovački) (1984), Frazeološki rečnik slovačko-srpskohrvatski (1989), Frazeologický slovník: člověk a příroda vo frazeológii (1996), Frazeološki rečnik srpskog jezika (2012)*.

Podľa J. Mlacek, frazeológiu možno definovať ako: „[...] a) súhrn, množina všetkých frazeologických jednotiek, b) náuka o frazeologických jednotkách [...], c) spôsob vyjadrovania istého, najmä známejšieho jednotlivca [...] al. spôsob vyjadrovania v istom vednom, resp. pracovnom odvetví [...]“ (Mlacek 1977: 7). V knihe *Frazeologická terminológia* (1995) sa uvádza, že je frazeológia: „1. Lingvistická disciplína skúmajúca všetky stránky frazém. [...] 2. Súhrn všetkých frazém [...] 3. V neterminologickom [...] vyjadrení spôsob vyjadrovania sa nejakého jednotlivca [...] al. spôsob vyjadrovania sa, ktorý je typický pre nejaký odbor [...]“ (Mlacek et al. 1995: 31–32). Termín frazeológia môže mať dva významy: 1. súbor frazém národného jazyka (možno použiť aj termín frazeologický fond) a 2. lingvistická disciplína, ktorá skúma tento súbor (Ološtiak & Ivanová 2013: 148).

Sade (študijný program Jazyk a literatúra), ktoré navštevujem ako držiteľka štipendia Ministerstva osvety, vedy a technologického rozvoja Republiky Srbsko.

² Príspevok bol prezentovaný na Šiestej medzinárodnej interdisciplinárnej konferencii mladých výskumníkov spoločenských a humanitných vied Kontexty. Resumé príspevku bolo publikované v knihe abstraktov *Contexts 2021*. Konferencia sa konala 1. decembra 2021.

J. Glovňa frazémy vymedzuje ako ustálené spojenia slov, ktoré vyjadrujú skúsenosť, múdrosť, tradície a názory tak našich predkov, ako aj súčasníkov. Sú expresívnymi jazykovými prostriedkami a nimi sa rozširuje slovná zásoba (Glovňa 2015: 9). Podľa *Encyklopédie jazykovedy* je frazéma definovaná ako: jazyková jednotka, ktorá vzniká významovým prehodnotením, ustálením voľného slovného spojenia, ako aj prehodnotením ustáleného nefrazeologického výrazu či odvodzovaním od už existujúcich frazém (Augustinská et al. 1993: 147).

Zoonymickú frazeológiu tvoria frazémy, ktoré v lexikálnom zložení obsahujú zooapelatíva. V rámci zoonymickej frazeológie treba odlišovať tieto slová: 1. zoonymum, podľa *Slovníka cudzích slov*, označuje vlastné meno zvieratá (Buchtelová et al. 2008: 1036); 2. zooapelatívum, respektíve zoonymické podstatné meno, je všeobecné meno, čo pomenúva zviera.

Zoonymické frazémy sa vyskytujú vo veľkom počte v rôznych jazykoch. Bunková a Opašicová to vysvetľujú takto: „[...] Razlog tomu je činjenica da je životinja još od pradavnih vremena najbliži čovjekov saputnik. [...]“ (Bunk & Opašić 2010: 238). Zvieratám sa pripisujú symbolické významy, ako aj vlastnosti človeka (Hansen-Kokoruš 1996: 44), ale častejšie tie negatívne, na čo chceme poukázať aj v tomto príspevku. Zoonymická frazeológia je pejoratívneho charakteru a pre zvieratá je príznačné, že im ľudia pripisujú rôzne stereotypy. Napríklad také, že baran, teľa, somár a hus sú hlúpe zvieratá. Bunková a Opašicová tvrdia, že: „[...] Vjerojatno je razlog tomu čovjekova težnja da ljudski svijet prikaže pozitivnijim od životinjskoga. [...]“ (Bunk & Opašić 2010: 238).

„I. Vidović Bolt [...] smatra da u frazeologiji u pripisivanju ljudskih osobina životinjama dolazi do dvostruke metaforizacije jer se osobine koje se njima pripisuju potom rabe u opisu čovjeka. [...]“ (Bunk & Opašić 2010: 238). Rozlišujeme: *konkrétne motívy* – sú výsledkami skúseností a života so zvieratami, *asociatívne motívy* – sú predvídateľné pri zohľadnení správania sa zvieratá za okolností, ktoré frazéma vyjadruje alebo opisuje, alebo sú dôsledkom ustálených predstáv o správaní sa zvierat, *nelogické alebo absurdné motívy* – nemajú logické vysvetlenie, *nereálne motívy* – ťažko dosiahnuteľné, *biblické motívy* – prevzaté z biblických podobenstiev a *národno-kulturologické motívy* – špecifické pre jednotlivé národy a kultúry (Bunk & Opašić 2010: 238–239).

Analyzovaných bolo približne 65 slovenských a 75 srbských frazém, spolu okolo 140 frazém. V príspevku sa venujeme aj ekvivalentnosti slovenských a srbských zoonymických frazém. Na základe analyzovaných frazém sme sa dostali k nasledujúcim výsledkom: ekvivalentné frazémy: 5, čiastočne ekvivalentné frazémy: 463, neekvivalentné frazémy – slovenské: 26, srbské: 7.

„Jedna frazéma môže mať v druhom jazyku dve alebo viac [...] čiastočne ekvivalentných frazém. [...]“ (Uhláriková 2021: 52). Napríklad slovenská frazéma <byť> *hlúpy (sprostý) ako baran* nemá v srbskom jazyku ekvivalentnú frazému motivovanú lexémou *baran*, ale má významové ekvivalenty, v ktorých slová *кoкoш*, *во*, *вол*, *магаре* majú rovnakú funkciu a význam: *глуп као кокош*, *глуп као во (вол)*, *глуп као магаре*. Pomocou všetkých uvedených frazém sa charakterizuje človek, ktorý je veľmi hlúpy. Z toho dôvodu sa v analyzovanom korpuse vyskytuje veľký počet čiastočne ekvivalentných frazém. Najväčší počet zoonymických frazém je čiastočne ekvivalentných, ide o sémantické ekvivalenty frazém so zoonymickou lexémou (Uhláriková 2021: 51) s lexikálnymi, morfológickými a ortografickými, syntaktickými a štrukturálnymi odlišnosťami (Čagalj & Svítková 2014: 35). Väčšina frazém zobrazuje hlúpeho a jednoduchého človeka. Napr.: <byť> *hlúpy (sprostý) ako baran* – *глуп као магаре*. Dôkazom toho je 298 čiastočne ekvivalentných frazém, ktoré vyjadrujú túto ľudskú vlastnosť. Frazémy sme klasifikovali do sémantickej makroskupiny „o mentálnych/charakterových vlastnostiach človeka“, potom sme ich triedili do ďalších, špecifických sémantických mikroskupín.

2. ELABORÁCIA

Frazémy so zoonymickým komponentom boli zaradené do jednej sémantickej makroskupiny a v rámci nej boli triedené do ďalších mikroskupín.

2.1 O MENTÁLNYCH/CHARAKTEROVÝCH VLASTNOSTIACH ČLOVEKA

2.1.1 O hlúpom a jednoduchom človeku

V slovenskej zoonymickej frazeológii si možno všimnúť, že sa veľmi hlúpy a sprostý človek porovnáva s baranom: <byť> *hlúpy (sprostý) ako baran*. Negatívna konotácia v súvislosti s ľudskou hlúposťou sa pridružuje aj somárovi: <byť> *hlúpy ako somár*. V slovenčine sa hlúpa a nechápavá žena porovnáva s husou: <byť> *hlúpa (sprostá) ako hus*, kým sa v srbskom jazyku veľmi hlúpy človek porovnáva s volom: *глуп као во (вол)*, so sliepkuou: *глуп као кокош* a so somárom: *глуп као магаре*. V oboch jazykoch sa hlúpy človek porovnáva s teľaťom: <byť> *hlúpy (sprostý) ako teľa* – *глуп као теле*. Spoločnou črtou týchto frazém je to, že človek pridáva týmto zvieratám vlastnosť intelektuálnych schopností, ktoré sú obmedzené. Bunková a Opašićová explikujú tieto frazémy takto: „[...] motivirani su nelogičnim motivima s obzirom na to da je nelogična

veza između sastavnice koja se uspoređuje i sastavnice s kojom se uspoređuje. [...]“ (Bunk & Opašić 2010: 240). Aj keď nedisponujeme dôkazmi o tom, že sú tieto zvieratá hlúpe, ba práve naopak, domnievame sa, že im človek túto vlastnosť pridelil na základe ich správania alebo fyzického vzhľadu. Pre barana sú príznačné rohy, ale aj nezastaviteľnosť pri chôdzi, kým somár má dlhé uši, spomalene sa pohybuje a niekedy sa vôbec nechce pohnúť. Teľa, hus a sliepka slúžia človeku ako strava a človek ich musí kŕmiť a starať sa o ne, aby získal nevyhnutné potraviny. Nemajú inú funkciu, a preto im je pridelená negatívna vlastnosť. Ich naivný výzor tváre túto vlastnosť intenzifikuje. Vôl je mohutné zviera a človek ho využíval na ťažké práce. Toto možno dať do súvislosti s človekom, ktorý je nevzdelaný a odkázaný často na práce, ktoré si vyžadujú viac fyzickej sily, než intelektuálnych schopností a vzdelania. Na opísanie inteligencie a ľudskej hlúposti používajú sa aj ďalšie frazémy: *мазгоб*³ (hlupák), *маť IQ hoјдадиеho коња (коніка)* (mať nízky intelligenčný kvocient, byť hlúpy). V tejto frazéme hoјдади kôň motivuje negatívny význam, lebo ide o hračku vyrobenú z dreva, ktoré sa v kolektívnom vedomí tiež spája s nevedomosťou. Aj tieto frazémy sú nelogicky motivované.

2.1.2 O tvrdohlavom človeku

Veľmi tvrdohlavý človek sa v slovenskom jazyku porovnáva s baranom: <byť> *tvrdohlavý (zaťatý) ako baran* a s mulicou: <byť> *tvrdohlavý (zaťatý, zanovitý) ako (ani) mulica*, kým sa v srbčine veľmi tvrdohlavý a svojhlavý človek porovnáva so somárom, somárikom a mulicou: *тврдоглав као магарца (магаре, мазда)*. V srbskom jazyku sa tiež stretávame aj s jednoslovnou frazémou *мазгоб*, v ktorej sa hovorí o tvrdohlavom a svojhlavom človeku. Treba podotknúť, že sú tieto frazémy asociatívne motivované na základe správania sa týchto zvierat – nezastaviteľnosť barana pri chôdzi, alebo keď sa somár a mulica nechcú pohybovať. V slovenčine existuje aj frazéma, ktorá opisuje človeka na vtipný spôsob, ktorý veľmi ťažko upúšťa od svojho postoja: *tvrdá hus (ovca) na šklbanie*. O asociatívnej motivovanosti tejto frazémy môžeme hovoriť vo vzťahu k obrazu vytrhávania peria z tela zvierat'a, čo vnímame ako náročnú prácu.

³ Táto frazéma má niekoľko významov: a) hlupák, b) nerozumný človek, blázon, c) tvrdohlavý, svojhlavý človek, d) lenivý, nečinný človek.

2.1.3 O neposednom človeku

Slovenská frazéma *skákať* (*poskakovať*) ako *cap* opisuje neposedného človeka prostredníctvom aktivity tohto zvierat'a, čiže na základe hyperaktívneho správania sa *capa*, kým srbská frazéma *муран као јапе* ironickým spôsobom opisuje neposlušného či dynamického človeka. Obe frazémy sú konkrétne motivované, čiže na základe správania sa tohto zvierat'a.

2.1.4 O nespoľahlivom a nezodpovednom človeku

O ľudskej nespoľahlivosti a nezodpovednosti sa hovorí tak v slovenčine, ako aj v srbčine: *pustiť vlka medzi ovce* (zveriť niečo na nespoľahlivého človeka) – *даму вуку козљуће нацму* (*чуваму*) (ľahkomyselne niečo zveriť niekomu, dať nespoľahlivej osobe, aby niečím spravovala). Na základe týchto frazém možno vyvodiť, že sú domáce zvieratá predstavené ako bezmocné. Vlk ako divé zviera je nadradený domácim zvieratám a preň je príznačné, že patrí medzi dravé zvieratá. Preto spoľahlivosť a zodpovednosť v súvislosti s vlkom možno chápať iba ironicky. Frazémy sú asociatívne motivované, čo možno explikovať tým, že v prípade, keď sa vlk ocitne pri nich, ovce, kozľatá či iné domáce zvieratá usmrť, čiže stávajú sa jeho obeťou.

2.1.5 O dobrom človeku

V slovenčine sa frazémou *<ten by> ani kur(č)at'u neublíži(l)* opisuje dobrý človek na základe obrazu malého bezmocného zvierat'a, ktoré nikomu nemôže ublížiť. V tomto prípade ide o asociatívnu motivovanosť. Ďalšia frazéma v slovenskom jazyku, ktorá opisuje dobrého človeka je: *dobrá krava dobré mlieko dáva*. Krava ako zvierat'u, z ktorého má človek priamu a viacnásobnú korisť, sa pripisuje pozitívna konotácia. Frazéma je konkrétne motivovaná. V používaných srbských slovníkoch sme sa nestretli s frazémami s lexémou pomenúvajúcou domáce zviera, ktoré hovoria o dobrom človeku.

2.1.6 O bojzlivom a zbabelom človeku

Bojzlivý, nesmelý a vyľakaný človek sa v slovenskej zoonymickej frazeológii porovnáva so zajacom: *<byť> bojzlivý ako zajac*. Aj v srbčine sa veľmi plachý človek porovnáva so zajacom: *плашљив* (*страшљив*) *као зец*. Pre zajaca je príznačné, že je veľmi plaché zviera, z čoho vyplýva, že sú tieto frazémy

konkrétne motivované. Význam vyľakanej osoby má aj biblicky motivovaná frazéma *божја овчица*⁴. Ovca je symbolom plachosti, ale aj bezmocnosti (Bunk & Opašić 2010: 244). V srbsčine ako príklad uvádzame aj frazému: *голуб (голубица) из враниног (врањева, врањега, врањина, вранина) гнезда*, ktorá sa vzťahuje na zbabelého človeka a má ironické zafarbenie. O konkrétnej motivovanosti tejto frazémy možno hovoriť na základe toho, že holub pred vranou prejavuje strach.

2.1.7 O vernom a oddanom človeku

Verného a oddaného človeka v slovenskej a srbskej zoonymickej frazeológii porovnávame so psom: <byť> *verný ako pes* (nezvyčajne) – *вјеран као немо* (slepo, otrocky verný, poslušný). Psovi v tomto prípade patria pozitívne konotácie, lebo je takým zvieratkom, ktoré má potrebu nielen mať svojho gazdu, ale mu vždy byť aj svojím spôsobom nápomocný, a preto v súvislosti s ním možno hovoriť o vernosti a oddanosti. Tieto frazémy sú asociatívne motivované.

2.1.8 O flegmatickom človeku

Medzi slovenskými zoonymickými frazémami evidujeme aj také, ktorými kvalifikujeme človeka, ktorého sa nič nedotkne: *strasie to zo seba ako hus (pes) vodu al. spadne to z neho ako z husi dážd', niečo (to) sprýchlo (opadalo a pod.) z neho ako z husi voda*; ktorý nedbá na výčitky svedomia: *strasie to ako pes vodu, niečo (to) sprýchlo (opadalo a pod.) z neho ako z husi voda*, ako i človeka, ktorý si nevezme na vedomie a nepripustí si žiadnu nepríjemnosť, krivdu, urážku a pod. a rýchlo sa zbaví nejakej zvyčajne nepríjemnej myšlienky: *otriast' sa ako pes*. Všetky tieto frazémy sú asociatívne motivované a to na základe obrazov reakcií týchto zvierat, keď zmoknú, alebo keď sú za istých okolností mokré. V srbských slovníkoch sme nenašli významové ekvivalenty týchto frazém, ktoré sú motivované lexémou pomenúvajúcou domáce zviera.

⁴ Frazéma má dva významy: a) vystrašená osoba, b) pokojná osoba.

2.1.9 O nenásytnom, chamtivom a lakomom človeku

Tieto vlastnosti človeka vyjadruje frazéma: *brať si (naberat' si, vešať si) ako baran na rohy*⁵ (byť nenásytný; chcieť všetko mať, pobrať). Asociatívna motivovanosť frazémy spočíva v obraze barana, keď s ohnutou hlavou, rohami útočí na svoju obeť. Ďalšia frazéma <byť> *pažravý ako kobyľka* (byť nenásytný) je konkrétne motivovaná správaním sa tohto zvieratá. Táto frazéma je aj biblicky motivovaná, čiže vznik tejto frazémy motivoval biblický príbeh o desiatich egyptských ranách. Ôsmu ranu predstavujú kobyľky, ktoré v obrovskom počte zaplavili krajinu Egypta, ohlodali všetky rastliny a spustošili krajinu. Tieto frazémy poukazujú na skutočnosť, že sa človek nedostatočne zamýšľa nad tým, že je mnohokrát nenásytný, chamtivý a lakomý a že nie všetko mu nevyhnutne patrí. Keď ide o srbskú zoonymickú frazeológiu, ako príklad uvádzame frazému: *u ovce u novce* <*xmjemu (жельету u сл.)*> (chcieť, všetko hľadať, byť nenásytný, lakomý). Frazéma je asociatívne motivovaná, čo možno explikovať na základe obrazu vyplývajúceho z okolností javiacich sa pri predaji nejakého tovaru, čiže ide o človeka, ktorý by chcel niečo získať, ale nič nedať.

2.1.10 O pyšnom človeku

Pyšný človek sa v slovenskej zoonymickej frazeológii porovnáva s holubom: *nafukovať sa (nadúvať sa) ako holub*. Táto frazéma je konkrétne motivovaná fyzickým vzhľadom holuba. Pyšného, namysleného a povýšeného človeka porovnáваме aj s moriakom: <byť> *nadutý ako moriak*⁶. Človek, ktorý sa správa príliš sebavedome a vyzývavo, porovnáva sa s kohútom: *nadúvať sa (naparovať sa) ako kohút*. Tieto frazémy sú motivované na základe správania sa týchto zvierat, pre ktoré je charakteristické, že sa túľajú po dvore, a to najmä moriak (Bunk & Opašić 2010: 242), čiže ide o zvieratá, pre ktoré je charakteristická ich vzpriamená chôdza, vysoko zdvihnutá hlava a vypnuté prsia. Možno tu preto hovoriť o konkrétnej motivovanosti frazém. Frazémou *sedieť na <vysokom> koni*⁷ sa opisuje hrdý a namyslený človek. Odhadujeme, že je táto

---

⁵ Táto frazéma má dva významy: a) byť nenásytný; chcieť všetko mať, pobrať, b) prijímať, brať si povinnosti, záväzky a prácu neprimerane svojimi možnosťami.

⁶ Frazéma má dva významy: a) pyšný, namyslený, povýšený, b) prejavujúci hnev, urazenosť.

⁷ Táto frazéma má nasledovné významy: a) byť hrdý, namyslený, b) mať dobré postavenie, moc, majetok.

frazéma asociatívne motivovaná, na základe obrazu človeka sediaceho na koni, čiže na zvierati, ktoré sa okrem veľkosti vyznačuje aj svojou krásou a vznešenosťou. V srbských slovníkoch, ktoré sme používali, sme sa nestretli s frazémami o pyšnom človeku.

2.1.11 O usilovnom a pracovitom človeku

V rámci tejto sémantickej skupiny uvádzame nasledujúce príklady frazém v slovenčine a srbcine: <byt> *usilovný (pilný) ako <tá> včelička* (o usilovnom a pracovitom človeku) – *вредан (марљив, радун) као пчела* (veľmi usilovný, pracovitý). Pre včelu je príznačné, že jej patria pozitívne konotácie a môžeme vyvodiť, že ide o konkrétnu motivovanosť frazém na základe skutočného správania sa tohto zvieratá (Bunk & Opašić 2010: 243).

2.1.12 O lenivom človeku

V slovenskej zoonymickej frazeológii sa lenivý človek porovnáva so psom: <byt> *lenivý ako pes*. Predpokladáme, že je frazéma o lenivom človeku asociatívne motivovaná, lebo je pre psa príznačné, že často leží (Bunk & Opašić 2010: 243). O lenivom človeku sa v srbskom jazyku hovorí prostredníctvom jednoslovných frazém: *бедевуја*⁸ (lenivá žena), *маззов* (lenivý, nečinný človek). Obe frazémy sú absurdne motivované, lebo ide o zvieratá, ktoré sa vyznačujú pracovitosťou.

3. ZÁVER

Záverom možno konštatovať, že sa potvrdil predpoklad o pridávaní negatívnych konotácií zvieratám. „[...] Te se negativne konotacije odražavaju i u frazemima koji su utemeljeni na stereotipima o životinjama koji su uglavnom zajednički većini naroda i kultura europskoga kulturnoga kruga [...]“ (Bunk & Opašić 2010: 247). Domácim zvieratám sa väčšinou pridelujú negatívne vlastnosti, avšak na základe analyzovaných frazém zisťujeme, že sa niektorým zvieratám pridávajú tak negatívne, ako aj pozitívne konotácie (napr. na jednej strane psa pozorujeme ako dravca (pochádzajúci z vlka), kým na druhej strane máme odpradávná zdomácnené zviera, ktoré je verné svojmu gazdovi), alebo len pozitívne vlastnosti (napr. včela je symbolom usilovnosti a pracovitosti).

⁸ Frazéma má tieto významy: a) lenivá žena, b) veľká žena, c) nemotorná žena.

Domácim zvieratám človek prideluje svoje negatívne vlastnosti, najčastejšie nedostatky a slabosti, a týmto spôsob prejavuje silu a moc nad nimi, nad zvieratami, ktoré sú mu podradené, na rozdiel od divých zvierat (napr. vlk). V skutočnosti človek nemôže bez zvierat a často ani zvieratá bez človeka. Zviera je človeku nielen zdrojom potravy a oblečenia, ale aj ochrancom či priateľom a v rámci rôznych zamestnaní je mu nápomocný (Vidović Bolt 2014: 497). Hlavným rozdielom medzi zvieratom a človekom je to, že je človek intelektuálna, kultivovaná a socializovaná bytosť. Človek má schopnosť vnímať a komunikovať prostredníctvom reči, kým živočíchy tieto schopnosti nemajú. Ľuďom sa podarilo mnohé živočíchy skrotiť a naučiť ich vnímať isté povely, ale iba na úrovni zvierat. Prostredníctvom zvierat sa zobrazujú ľudské vlastnosti a to priamym, ale aj humorným, ironickým, ba aj satirickým spôsobom.

V príspevku sú zahrnuté konkrétne motivované⁹ frazémy, napr.: *skákať (poskakovať) ako sap, миран као јапе, добра крава добро млеко дава*, <byt'> *bojazlivý ako zajac, плашлив (страшлив) као зец*, <byt'> *nadutý ako moriak*, <byt'> *usilovný (pilný) ako <tá> včelička, вредан (марљив, радин) као пчела* atď., asociatívne motivované frazémy: <byt'> *tvrdohlavý (zaťatý) ako baran, мазгов, пустић влка међи овце, даму вуку козлиће пасту (чувати)*, <byt'> *verný ako pes, вјеран као псецо, отриаст' са као пес, и овце и новце <хтјети (жељети и сл.)>*, <byt'> *lenivý ako pes* a pod., frazémy motivované nelogickými alebo absurdnými motívmi: <byt'> *hlúpy ako somár, мазгов* atď. Zachytili sme aj biblicky motivované frazémy: *божја овчица*, <byt'> *pažravý ako kobyľka*.

V práci sa vo veľkom počte vyskytujú frazémy porovnávacej štruktúry. Prostredníctvom analýzy slovenských a srbských zoonymických frazém sme zistili, že najväčší počet frazém tvoria čiastočne ekvivalentné. Najpočetnejšia je sémantická mikroskupina, v ktorej sa hovorí o hlúpom a jednoduchom človeku.

ZDROJE

- Buzássyová, K., & Jarošová, A. (Eds.) (2006). *Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
Buzássyová, K., & Jarošová, A. (Eds.) (2011). *Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.

---

⁹ Treba brať do úvahy, že frazéma môže byť motivovaná aj viacerými spôsobmi, lebo má viac významov (napr. frazéma *мазгов* je motivovaná asociatívne a nelogicky al. absurdne).

- Habovštiaková, K., & Krošláková, E. (1996). *Frazeologický slovník: člověk a příroda vo frazeológii*. Bratislava: Veda.
- Jarošová, A. (Ed.) (2015). *Slovník súčasného slovenského jazyka. M – N*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Kačala, J., & Pisárčiková, M. (Eds.) (2003). *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Matešić, J. (1982). *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: IRO „Školska knjiga“.
- Nikolić, M. (Ed.) (2011). *Rečnik srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska.
- Otašević, Đ. (2012). *Frazeološki rečnik srpskog jezika*. Novi Sad: Prometej.
- Peciar, Š. (Ed.) (1959 – 1968). *Slovník slovenského jazyka I – VI*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Smiešková, E. (1977). *Malý frazeologický slovník*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Spasić, Ž. (1984). *Frazeološki rečnik srpskohrvatskog jezika (srpskohrvatsko-slovački)*. Novi Sad: Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike [etc.].
- Spasić, Ž. (1989). *Frazeološki rečnik slovačko-srpskohrvatski*. Novi Sad: Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike [etc.].

LITERATÚRA

- Augustinská, D., Bajzíkova, E., Baláž, P., Blanár, V., Bosák, J., Buffa, F., Buzássyová, K., Čejka, M., Darovec, M., Drozdík, L., Dvonč, L., Dvončová, J., Fazekašová, M., Ferencíková, A., Findra, J., Furdík, J., Gašinec, E., Genzor, J., Gotthardová, G., Habovštiak, A., Habovštiaková, K., Hegerová, K., Horák, E., Horák, G., Horecký, J., Jančovičová, E., Kačala, J., Košecký, S., Krajčovič, R., Kráľ, Á., Krošláková, E., Krupa, V., Kučerová, E., Kutlík-Garudo I. E., Lamprecht, A., Majtán, M., Majtánová, M., Marko, E., Masár, I., Michalus, Š., Míko, F., Mistrík, J., Mlacek, J., Nemcová, E., Nižníková, J., Ondrejovič, S., Oravec, J., Patáková, M., Pavlovič, J., Peciar, Š., Pícha, E., Pisárčiková, M., Považaj, M., Rácová, A., Ripka, I., Rísová, E., Ruščák, F., Ružička, J., Rybár, L., Sabol, J., Sekaninová, E., Servátka, M., Slivková, V., Smiešková, E., Škvareninová, O., Štec, M., Štibraný, J., Švagrovský, Š., & Žigo, P. (Eds.) (1993). *Encyklopédia jazykovedy*. Bratislava: Obzor.
- Buchtelová, R., Confortiová, H., Červená, V., Holubová, V., Hovorková, M., Churavý, M., Kraus, J., Kroupová, L., Ludvíková, M., Machač, J.,

- Mejstřík, V., Petráčková, V., Poštolková, B., Roudný, M., Schmiedtová, V., Šroufková, M., & Unger mann, V. (Eds.) (2008). *Slovník cudzích slov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Bunk, A., & Opašić, M. (2010). Prilog kontrastivnoj analizi frazema sa zoonimskom sastavnicom u hrvatskome i češkome jeziku. *Rasprave, časopis instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 36(2), 237–250. Prevezaté 01. 02. 2021, zo <https://hrcak.srce.hr/67907>
- Čagalj, I., & Svítková, M. (2014). Tipologija frazeološke ekvivalencije na primjeru hrvatskih i slovačkih frazema s ihtionimskom sastavnicom. In Vidović Bolt, I. (Ed.), *Životinje u frazeološkom ruhu: zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Animalistički frazemi u slavenskim jezicima* (str. 33–47). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF-press. Prevezaté 20. 06. 2022, zo <https://openbooks.ffzg.unizg.hr/index.php/FFpress/catalog/view/115/190/8680>
- Glovňa, J. (2015). *Frazeológia*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta.
- Hansen-Kokoruš, R. (1996). Magarac i konj u svjetlu njihovih frazeoloških osobina (Na materijalu ruskoga, hrvatskoga i njemačkoga jezika). *Filologija*, 27, 43–52. Prevezaté 01. 03. 2022, zo <https://hrcak.srce.hr/157403>
- Mlacek, J. (1977). *Slovenská frazeológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Mlacek, J., Đurčo, P., Skladaná, J., Miko, F., Krošláková, E., Jankovičová, M., & Dobříková, M. (1995). *Frazeologická terminológia*. Bratislava: Stimul.
- Ološtiak, M., & Ivanová, M. (2013). *Kapitoly z lexikológie*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- Uhláriková, J. (2021). *Somatická frazeológia v slovenčine a srbčine*. Nový Sad: Filozofická fakulta v Novom Sade.
- Vidović Bolt, I. (2014). Životinja kao (ne)inteligentan čovjekov prijatelj. In Vidović Bolt, I. (Ed.), *Životinje u frazeološkom ruhu: zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Animalistički frazemi u slavenskim jezicima* (str. 489–500). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF-press. Prevezaté 20. 06. 2022, zo <https://openbooks.ffzg.unizg.hr/index.php/FFpress/catalog/view/115/190/8711>

Nina J. Halupa

EXPRESSING OF HUMAN TRAITS IN SLOVAK AND SERBIAN ZOONYMIC
PHRASEOLOGY (ON THE EXAMPLE OF PHRASES WITH A LEXEME NAMING
DOMESTIC ANIMAL)

Summary

The subject of the research described in this paper are Slovak and Serbian phrases with a lexeme naming domestic animal. The goal of the paper is to apply a descriptive method and contrastive analysis of zoonymic phrases, to find out both the similarities and differences appearing in this group of phrases in Slovak and Serbian language. Zoonymic phraseology is a part of phraseology in which the motivational basis is a zoonymic noun (zooapelative). We assume that negative characteristics are more often attributed to domestic animals, which can also be perceived as stereotypes. The goal of the paper is to point out the frequent occurrence of phrases of a comparative structure, both in Slovak and Serbian zoonymic phraseology. Phrases with a zoonymic component are classified into semantic macro-group: human mental/character traits, within which we single out other semantic micro-groups. We are basing on the statements of linguist I. Vidović Bolt about double metaphorization in phraseology in attributing human characteristics to animals, which are used to describe humans. We will distinguish specific motives, associative motives, illogical or absurd motives, unrealistic motives, biblical motives and national-cultural motives. The initial literature was also the scientific contributions of A. Bunk and M. Opašić, R. Hansen-Kokoruš etc.

Key words: zoonymic phraseology, Slovak and Serbian zoonymic phrases, domestic animals, contrastive analysis, human traits

Nina J. Halupa

ISKAZIVANJE LJUDSKIH OSOBINA U SLOVAČKOJ I SRPSKOJ ZONIMSKOJ
FRAZEOLGIJI (NA PRIMERU FRAZEMA SA ZONIMSKOM SASTAVNICOM
KOJA OZNAČAVA DOMAĆU ŽIVOTINJU)

Rezime

Predmet istraživanja opisanog u ovom radu su slovački i srpski frazemi s leksemom koja označava domaće životinje. Cilj rada je primena deskriptivne metode i kontrastivne analize zoonimskih frazema, kao i otkrivanje sličnosti i razlika koje se javljaju u ovoj grupi frazema u slovačkom i srpskom jeziku. Zoonimska frazeologija predstavlja onaj deo frazeologije u kojoj sa kao motivaciona osnova javlja zoonimska imenica (zooapelativ). Pretpostavljamo da se domaćim životinjama češće pripisuju negativne osobine, koje možemo posmatrati i kao stereotipe. Cilj rada je da se ukaže na čestu pojavu frazema komparativne strukture kako u slovačkoj, tako i u srpskoj zoonimskoj frazeologiji.

Frazeme sa zoonimskom komponentom svrstavamo u semantičku makrogrupu: o mentalnim/karakternim osobinama čoveka u okviru koje izdvajamo druge semantičke mikrogrupe. Oslanjamo se na tvrdnje lingvistkinje I. Vidović Bolt o dvostrukoj metaforizaciji u frazeologiji prilikom pripisivanja ljudskih osobina životinjama, a koje se koriste za opisivanje čoveka. Razlikujemo konkretne motive, asocijativne motive, nelogične ili apsurdne motive, nerealne motive, biblijske motive i nacionalno-kulturološke motive. Inicijalnu literaturu su činili i naučni radovi A. Bunk i M. Opašić, R. Hansen-Kokoruš itd.

Ključne reči: zoonimska frazeologija, slovački i srpski zoonimski frazemi, domaće životinje, kontrastivna analiza, ljudske osobine